

Frances Hardinge: «Το δέντρο των ψεμάτων»

Μάνος Κοντολέων

Δημοσιεύτηκε 22 Σεπτεμβρίου 2017

Τον τελευταίο περίπου χρόνο –και με την ευκαιρία της κυκλοφορίας του μυθιστορημάτος μου *Αμαρτωλή πόλη*– έχω ιδιαίτερα ασχοληθεί με το είδος εκείνο των μυθιστορημάτων που διαθέτουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τα οποία μπορεί να ενταχθούν στην κατηγορία των crossover.

Με μια πολύ σύντομη διατύπωση, ως crossover χαρακτηρίζουμε το λογοτεχνικό κείμενο που μπορεί να διαπερνά την ηλικία των αναγνωστών του. Και έτσι με το ίδιο ενδιαφέρον να διαβάζεται τόσο από εφήβους όσο και από ενήλικες.

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα έχουν κυκλοφορήσει αρκετά βιβλία ξένων συγγραφέων που είναι προικισμένα με αυτή την ικανότητα.

Χωρίς διάθεση να εξαντλήσω όλους τους τίτλους αυτής της κατηγορίας, θυμίζω τα μυθιστορήματα *Μαξ* της Σάρα Κοέν-Σκαλί και *Θα σου χαρίσω την ήλιο* της Τζάντυ Νέλσον (εκδόσεις Πατάκη), *Η κλέφτρα των βιβλίων* του Μάρκου Ζούσακ και *Μια γάτα στα τείχη* της Ντέμπορα Έλις (εκδόσεις Ψυχογιός), *Βερολίνο, γεια* του Βόλφγκαγκ

Χέρντορφ (εκδόσεις Κριτική), *Μυστικά ή ψέματα* της Μεγκ Ρόσοφ (εκδόσεις Μίνωας) κ.ά.

Προς το τέλος της άνοιξης κυκλοφόρησε ένα ακόμα – *Το δέντρο των ψεμάτων* της Φράνσις Χάρντινγκ (εκδόσεις Ψυχογιός).

Τα μυθιστορήματα που κατατάσσουμε στην ομάδα των crossover έχουν όλα τα βασικά στοιχεία ενός άρτιου λογοτεχνικά μυθιστορήματος. Έχουν ακόμα ως κεντρικό πρόσωπο άτομο που διανύει την εφηβική/νεανική του ηλικία. Δίπλα του αναπτύσσονται κάποιοι ακόμα χαρακτήρες (εφήβων όσο και ενηλίκων) με απόλυτη επάρκεια στην ψυχολογική τους υπόσταση και χωρίς διάθεση απόκρυψης των συχνά όχι και τόσο καθαρών προθέσεών τους. Ο χρόνος και ο τόπος περιγράφονται με ευθύνη και συχνά γίνονται υπεύθυνοι για τις αντιδράσεις των ηρώων και για την εξέλιξη της πλοκής. Τέλος, η υπόθεσή αυτών των έργων διαδραματίζεται σε μια σύγχρονη εποχή – λίγο πολύ κοντινή με αυτήν που γεννήθηκαν οι νεότεροι από όσους πρόκειται να τα διαβάσουν. Και ως συνέπεια όλων αυτών, οι προβληματισμοί που ανιχνεύονται, αν και εστιασμένοι στη νεότητα, απλώνονται σε όλα τα στρώματα της κοινωνίας.

Η Χάρντινγκ επιλέγει ένα σύμβολο – το δέντρο που τρέφεται με τα ψέματα και φτιάχνει καρπούς που φανερώνουν την αλήθεια – για να σκιαγραφήσει μια διαχρονική κοινωνική τάση. Αυτή που και στα ομηρικά ακόμα έπη θα συναντήσουμε στη μορφή της Κασσάνδρας.

Από τους τίτλους που πιο πάνω ανέφερα, μόνο τα *Μαξ* και *Η κλέφτρα των βιβλίων* έχουν να κάνουν με μια κάπως παλαιότερη εποχή (τη δεκαετία περίπου 1935-1945), όμως ο προβληματισμός τους (η γένεση και η εξάπλωση του ναζισμού) παραμένει πάντα επίκαιρος.

Αλλά τώρα πλέον, με το μυθιστόρημα αυτό της Φράνσις Χάρντινγκ, το *Το δέντρο των ψεμάτων*, και αυτός ο περιορισμός αμφισβητείται.

Ασφαλώς και δεν θα είναι το μοναδικό crossover μυθιστόρημα που γράφεται στην εποχή μας και περιγράφει μια άλλη εποχή, μα σίγουρα πρόκειται για μια εκδοτική επιλογή που ανοίγει κατά κάποιο τρόπο τον δρόμο να γνωρίσουν μια ελληνική καριέρα και άλλα ξένα έργα.

Πάντως και σε αυτό διατηρείται ο βασικός κανόνας – το κεντρικό πρόσωπο είναι άτομο που διανύει την εφηβεία του. Με άλλα λόγια,

ανακαλύπτει νέες πλευρές τόσο των άλλων όσο και του ίδιου του του εαυτού.

Τα γεγονότα τοποθετούνται στη βικτωριανή εποχή. Μια εποχή όπου ξεκινούσαν οι πρώτες αμφισβητήσεις αρχών και απόψεων που είχαν κρατήσει αιώνες.

Ανάμεσα σε αυτές τις νέες απόψεις πρωτεύοντα ρόλο έμελλε να παίξουν τόσο η θεωρία του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών, όσο και η κίνηση για τη χειραφέτηση των γυναικών.

Η δεκατετράχρονη κεντρική ηρωίδα, η Φέιθ, μέσα σε αυτές τις δυο «επαναστατικές» για τα χρόνια της κινήσεις θα ενηλικιωθεί.

Κόρη ενός επιστήμονα που, αν και οι επιστημονικές του ιδέες ήταν πρωτοποριακές, η προσωπική του στάση ως προς την οικογένειά του ήταν μάλλον συντηρητική, θα πάρει απάνω της την ευθύνη της αποκατάστασης του επιστημονικού κύρους του γονιού της, αλλά και τον αγώνα να διεκδικήσει και η ίδια μια θέση στην επιστημονική κοινότητα.

Σφιχτή πλοκή, πολυσήμαντες περιγραφές τόπων, χαρακτήρες απόλυτα ενσωματωμένοι στην περίοδο όπου ένας νέος κόσμος ερχόταν να διεκδικήσει τη θέση του, παραμερίζοντας τον παλιό.

Η Χάρντινγκ επιλέγει ένα σύμβολο –το δέντρο που τρέφεται με τα ψέματα και φτιάχνει καρπούς που φανερώνουν την αλήθεια– για να σκιαγραφήσει μια διαχρονική κοινωνική τάση. Αυτή που και στα ομηρικά ακόμα έπη θα συναντήσουμε στη μορφή της Κασσάνδρας. Πρόκειται για τη διάθεση να αγνοήσουμε ως κοινωνία (συχνά και ως άτομα) αυτό που ολοκάθαρα είναι η αλήθεια, τη στιγμή που το αντίστοιχο ψέμα θα μας φέρει πιο κοντά σε μια πρόσκαιρη ατομική ή κοινωνική απόλαυση που, όμως, σύντομα θα ξεφτίσει και θα αποκαλύψει τη σαθρότητά ή και ακόμα το έγκλημά.

Μυθιστόρημα, λοιπόν, συμβολικών δομών; Όχι εξ ολοκλήρου. Γιατί η Αγγλίδα συγγραφέας, πέρα από το κεντρικό της εύρημα και πέρα ακόμα από μια ιστορία μυστηρίου και ανατροπών, αφήνεται να στήσει έναν ολότελα ρεαλιστικό κόσμο – συνθήκες και άτομα της Βρετανικής Κοινοπολιτείας, η οποία ίσως να είναι και μια χαρακτηριστική μορφή κοινωνίας η οποία υποστήριξε τη συντήρηση χωρίς να συνειδητοποιεί πως έτσι οδηγούνταν στην εξαφάνισή της.

Μα μήπως και κάποια παρόμοια κατάσταση δεν ζούμε και σήμερα; Ένα δέντρο, πολλά μάλλον δέντρα υπάρχουν και στις μέρες μας που τρέφονται από ψέματα και θα φανερώσουν με τους καρπούς τους ποια είναι η αλήθεια μέσα στην οποία έχουν φυτρώσει. Όσπου, όμως, η

καρποφορία να ολοκληρωθεί, το κακό θα έχει συμβεί και το ψέμα θα απλώσει τις ρίζες του.

Μυθιστόρημα, λοιπόν, όχι μόνο συμβολικό μα και προφητικό.
Καταγγελτικό με ένα κάποιο δικό του τρόπο. Άρτιο σίγουρα – δικαίως και τιμήθηκε με το Βραβείο Costa το 2015.

Ένα καθαρό δείγμα crossover σύνθεσης. Γι' αυτό και άξιο να κρατήσει το ενδιαφέρον απαιτητικών αναγνωστών από 14 χρονών και άνω.